

HİLMİ YAVUZ ŞİİRİNDE GELENEĞİN BİR UNSURU OLARAK

TÜRKÜLER

Mehmet Öz¹

Öz

Edebiyatın gelişimi geçmişten bugüne uzanan kesintisiz bir çizgi olarak tanımlandığında ve edebiyata bu gözle bakıldığında elbette bir gelenekten söz edildiği açıktır. Çünkü bu noktada bu çizgi üzerindeki her durağın önceki duraklardan kimi izleri bünyesinde barındırdığı anlayışı ön plana çıkmaktadır. Geleneği önemseyen, ondan az veya çok faydalanmayı, bu iz üzerinden yürüyerek onu yeni bir bakış açısıyla geleceğe taşımayı kayda değer bir ölçü kabul eden şairler ve anlayışlar açısından gelenek vazgeçilemez bir kaynaktır. Elbette edebiyat tarihi içinde geleneği eleştiren, onu reddeden şair ve anlayışlar da kimi zaman var olagelmıştır. Geleneği reddedenlerin aksine Hilmi Yavuz, geleneği önemseyen, ondan faydalanarak onu şiirinin önemli bir kaynağına dönüştüren şairlerdendir. Yavuz; gerek klasik Türk şiirinden, gerek halk şiirinden, gerekse de Batı şiirinden faydalanmaya çalışınlardandır. Bu yüzden onun şiirlerinde geleneğin çeşitli izlerine çokça rastlanmaktadır. Bu makalede önce gelenek, gelenek ve Hilmi Yavuz ilişkisi üzerinde durulacak; daha sonra Hilmi Yavuz'un şiirlerine, geleneğin önemli unsurlarından biri olan türküler açısından yaklaşılacaktır.

Anahtar Sözcükler: gelenek, Hilmi Yavuz, şiir, halk şiiri, türkü

FOLK SONGS AS AN ELEMENT OF THE TRADITION IN THE POETRY OF HILMI YAVUZ

Abstract

When the development of literature is defined as an uninterrupted line from past to present, it is clear that a tradition is mentioned considering this aspect of the literature. At this point, the understanding that each stop on this line contains some traces of previous stops comes into prominence. Tradition is an indispensable source in terms of poets and understandings that care about the tradition, that make more or less use of it and that transfer it to the future with a new perspective by walking over those traces is a significant criterion for them. Of course, poets understanding, criticizing and

¹Doktora Öğrencisi, İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mehmetozzz@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7990-1009

rejecting tradition have existed in the history of literature at alltimes. Contrary to those who reject tradition, Hilmi Yavuz is one of the poets who gives importance to tradition and makes use of it to turn it into a significant source of his poetry. Yavuz is one of those who try to make use of the classic Turkish poetry, folk poetry and Western poetry. For this reason, various traces of the tradition can be encountered in his poems. In this article, first, the focus will be set on the tradition and the relationship between the tradition and Hilmi Yavuz, and, second, the poems of Hilmi Yavuz will be approached in terms of folk songs, one of the significant elements of the tradition.

Keywords: tradition, Hilmi Yavuz, poetry, folk poetry, folk song

Giriş

Gelenek açısından bakıldığında “her sanatın ve kademenin kendine göre örf ve adetleri vardır” (Ülgener, 2006, s. 106). Edebiyat ve edebiyatın çok önemli bir unsuru olan şiir sanatının da geçmişten bugüne getirdiği kimi örf ve adetleri, yani bir geleneği vardır. Elbette ki şiirde bir geleneği kabul eden, onu vazgeçilmez bir kaynak gören şairler açısından bu böyledir. Sonuçta edebiyat tarihi içinde gelenekten faydalanmayı eleştiren, onu kabul etmeyen anlayışlar ve şairler de olmuştur. Yahya Kemal bunu bir inkar düşmanlığı olarak değerlendirmektedir. Ona göre “şiir bahçemizde, bizim milletimiz kadar inkar düşmanlığına uğramış bir unsur yoktur” (Kemal, 2017, s. 30). Geleneği çokça önemseyen Yahya Kemal bu yüzden onu şiirlerine taşımayı hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Beşir Ayvazoğlu da geleneğe, Yahya Kemal’e benzer bir bakış açısıyla yaklaşır. Ayvazoğlu’na göre gelenek “kültürün kendini koruma refleksi ve sürekli bir yenilenme bilinciyle ‘hal’de devam ettirme gücüdür” (Ayvazoğlu, 1997, s. 13). Elbette bu anlayışta vurgulanan bir taklit değildir. Burada geleneği sürekli bir yenilenmenin bir parçası kılma çabası önem kazanmaktadır. Sonuçta geleneğin, şiiri belli bir kalıbın içine hapsedmesi de şairlerin çoğu tarafından olumlu karşılanmamıştır. Çünkü bu tavrın süreç içerisinde bir donmaya, kısırlığa ve tıkanmaya sebep olacağı düşünülmüştür. Özellikle Hilmi Yavuz gibi şairler “köklü bir geçmişten sürüp gelen maddi ve manevi” (Akkanat, 2012, s. 35) birikimlerden faydalanma noktasında taklidi onaylamamışlardır.

Gelenekten faydalanmaktan kaçınmayan şairler açısından gelenek bir bakıma bir toplumun hafızası olarak kabul görmektedir. Bu hafıza sayesinde dünden bugüne aktarılan her şeyin sesi, tadı, kokusu hissedilir. Bu hafıza “zamana ses, renk ve koku veren” (Yılmaz, 2019, s. 17) durumunda olan bir hafızadır. Bu, bir bakıma bugüne aktarılanlarda mevcut olan, dünden kalan izleri üzerinde taşıyan bir hafıza konumundadır. Sonuçta bugüne yansıyan her

şeyde dünün kimi renkleri, sesleri, kokuları, izleri gizlidir. Zaten şiiri, geleneğin izlerini taşıyan bir sanat olarak okuyanlar için “hiçbir şey bırakmayan geçmiş bir ortam, bir düşünceler ve hassasiyetler” (Halbwachs, 2018, s. 80) durumundan söz edilemez. Onlara göre zaten gelenekle ilişki de bu kalan izler izler üzerinden kurulur. Şiir söz konusu edildiğinde Sezai Karakoç’a göre bu daha evvelki şairlerle adeta bir ruhsal ilişki kurulması durumudur (Karakoç, 2007, s. 107). Bu ilişki de tesadüflerin neticesi bir ruhsal ilişki değildir. Sonuçta tesadüfi ilişkide bir bilinçlilik durumundan söz edilemez. Bu yüzden Jan Assmann bu ilişkiyi “kopyayı aşarak geçmişle kurulan bilinçli bir ilişki” (Assmann, 2015, s. 43) olarak tanımlar. Bu bilinçli ilişkide şiire yenilik getiren, geleneği yeniden yeni bir bakış açısıyla yorumlayıp onu şiire taşıyan bir taraf vardır. Bu taklidi aşan, şiirde eskiye bakan bir yönü de barındıran bir yeniliktir. Sonuçta her yenilik getiren şiirde, “her yenilik getiren şairde eskiye bakan bir taraf vardır” (Tanpınar, 2016, s. 348). Bu da çeşitli yollardan gelenekten faydalanmadır. Elbette bu durum, geleneği reddeden anlayışlar veya şairler tarafından hoş karşılanan bir durum değildir. Onlar açısından bu; beraberinde şiirde bir kalıplaşmayı, kısırlaşmayı, donmayı getiren; şiirde yeniliğin önünde engel oluşturan bir durumdur. Bu yüzden gelenekten faydalanan şairler kimi zaman gelenekçilikle suçlanmışlardır. Hilmi Yavuz “Bir kere ‘gelenek’ten yana olmanın ‘gelenekçilik’ olmadığını belirtmek gerekiyor.” (Yavuz, 2010, s. 72) diyerek bu bakış açısını reddeder. Ayrıca bunun tersi durumlar da söz konusu olmuştur. Kimi zaman yeniliği benimseyen şairler de gelenekten uzak olmakla eleştirilmişlerdir. Bu durumla ilgili Sezai Karakoç’un bir tespiti dikkate değerdir. Sezai Karakoç şiirde yeniliğin gerekliliğini tespit ederken bunun geleneğe karşı bir anlayış olarak görülemeyeceği inancındadır. Ona göre “bu yenilik, esasta, geleneğe karşı olmak değil” (Karakoç, 2007, s. 109).

Elbette Türk şiirinde geleneği kabul noktasından red noktasına kadar çok değişik anlayışlar görülmüş ve görülmektedir. Bu da Türk edebiyatında birçok geleneğin, görüşün, grubun doğuşuna kaynaklık eden unsurlardan biridir. Bu yüzden “Türk Edebiyatının belirleyici bir yönü ya da niteliği olan gelenek çokluğu” (Kula, 2012, s. 234) görülebilir. Bu gelenek çokluğu içerisinde geleneğin kabulünden reddine kadar değişik anlayışlar zuhur etmiştir. Geleneği kabul noktasında Hilmi Yavuz önemli şairlerden biridir. O, gerek Batı, gerek Divan şiiri, gerekse de Halk şiiri geleneğinden çokça faydalanmayı tercih etmiştir. Aslında onun bu noktadaki tercihi yukarıda alıntılanan yazar ve şairlerin anlayışları ile paralel bir düzeydedir. Bunu onun şiirlerinde sıklıkla görmek mümkündür. Elbette gelenekten gelen

bu yansımalar onun şiirlerinde birer taklit unsuru olarak görülmez. Hilmi Yavuz, şiirlerinde geleneğe dair öğeleri yeni bir ruh ile ele alır ve bu öğelere yeni renkler eklemektedir.

Hilmi Yavuz Şiirinde Geleneğin Bir Unsuru Olarak Türküler

Hilmi Yavuz, bir roman geleneğimiz değil de bir şiir geleneğimizin var olduğu inancındadır. Bu yüzden “Benim şiirim Türk şiir geleneğinin içinde, bu geleneğin ‘içinden’ yazılan bir şiirdir. Şiirimizin bizim geleneğimize, hem divan hem halk şiiri geleneğimize eklenmiş bir şiir olduğunu düşünüyorum.” (Yavuz, 1999, s. 17) diyerek geleneği önemseyişini vurgular. Ona göre geçmişten bugüne gelen gelenek bir bakıma bir kimliktir ve ona göre bu “kimlik, değişimin içinde değişmeden kalan şeydir” (Yavuz, 1999, s. 33). Hilmi Yavuz’a göre değişim kaçınılmazdır ama değişimin içinde değişmeyen bir özün varlığı her zaman gereklidir. Bu bir bakıma “mazinin şimdiki genişleten gücünü” (Yılmaz, 2019, s. 19) yansıtan bir özdür. Yavuz, şiirde de gelenekten yansıyan bu özü oldukça önemsemektedir. Beşir Ayvazoğlu Hilmi Yavuz hakkında kimi tespitlerde bulunurken “asırların tortusuyla görünmez olmuş mücevherlerini bulmaya çalışan heyecanlı bir defineci kimliğiyle karşımıza çıkıyor.” (Ayvazoğlu, 1997, s. 17) demektedir. Bu da Ayvazoğlu’nun onun şiirlerine yansıyan bu özü görmesinden, önemsemesinden kaynaklanmaktadır.

Hilmi Yavuz yukarıda vurgulanan anlayışlar ve şairler içerisinde geleneği önemseyen, benimseyen, özümseyen şairlerden biridir. Onun kendi şiirinde, gerek Klasik Türk şiiri geleneğinden, gerek halk şiiri geleneğinden, gerekse Batı şiiri geleneğinden ciddi anlamda faydalandığı görülmektedir. Bütün bu renklerden yansımaları onun şiirlerinde görmek mümkündür. Onun şiirlerine yansıyan bu geleneksel renklerden biri de türküler, türkülerle ilgili terimlerdir. Bunları Hilmi Yavuz’un birçok şiirinde görmek mümkündür.

İlk olarak Hilmi Yavuz’un, şiirlerinde türkü terimini çokça kullandığı görülmektedir. Elbette Hilmi Yavuz bu terimi, kullanıldığı eski bağlamların içinde klasik anlamlarda kullanmaz. Onu yeni bağlamların içerisinde, yeni imgeler, yeni söyleyişler oluşturacak biçimde kullanır. Özellikle Bedreddin Üzerine Şiirler ve Doğu Şiirleri’nde bunun daha yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Örneğin “solgun bir idam fermanıdır ruzigâr / bir türkünün derin ağaçlığında” (Yavuz, 2018, s. 53) , “ve sesiyle şayağa ve tunca / sancağı buğdaysı, türküsü ebrulî / bir isyan diye işlenmek (s. 55) , “ve bir hüzünden huruc eder / gibi kalın bir türkü / ile dağları düz eden abdal” (s. 56) , “ve hüznü bir kirmen gibi eğirip / yükleyip türküleri tuza ve yüne” (s. 62) , “halkımız, gülün sesini savurup / bir türkünün kekiğinden tüterken / der ki, böyle yazılır sevdamız” (s. 65) , “ey günü akşamlı kılan duyarlık / derin şayak türküleri gerekli (...) ey sen, yalnızlığın ortakçı kulu / bozlak gizemlere bal ören abdal”

(s. 73) , “gel de bir sürgünü baştan alalım / boz türküler nakşeyleyen görüntü” (s. 84) , “ve kimbilir nasıl ve nerde / gelen bir türküyle duyulmayı” (s. 96) , “türküsü ki eşkiyaya geniş / ve bir keklige dardır” (s. 98) , “ve bir ninniyle darılıp / bir türküyle barışırlar” (s. 100) , “açsın bir yufka gibi umudu / türkülerini yeniden yoğursun” (s.111) , “buğdayları anlat / unuyla sevdaların / türkülerin / ve emeğin (s. 118) , “duyulur türküsü şiirin” (s. 141) , “beklerdim, aşklar birer türküydü” (s. 323) , “bir türkü söylendi, neyin tadı var? / akşam bile bitti, kalmadı çünkü” (s. 324), “o bildik türküden ağan samanyolları” (s. 477) dizelerinde türkü” terimine sıkça rastlandığı görülmektedir. Bu da Hilmi Yavuz’un halk şiirinden gelen bu geleneksel unsuru çokça önemseydiğini göstermektedir.

Ayrıca Hilmi Yavuz’un, bazı dizelerinde ağıt, bozlak gibi türkülerle iç içe terimlere de yer verdiği görülmektedir. Örneğin; “şimdi o, bir gurbet gibi güler / ağıtlarla konar göçer gibiydi” (s. 57) , “korkunç bir ağıt diyerek geçirip / bizi düzlüğe çıkardı” (s. 91) , “bir doğudur ki o, gülerken bile bozlak” (s. 92) dizelerinde bu görülmektedir.

Yine onun kimi dizelerinde türkülerle iç içe bir yaşamdan gelen Emrah, Mahzunî, Karacaoğlan, Pir Sultan gibi isimlere de yer ayırdığı göze çarpmaktadır. “ve nasılsa bir gülü edip bahane / gözleri mahzunîdir, karacaoğlandır (s. 62) , “bil, şiir gurbettedir emrah’la / ağzı kanlı bir ağaç selidir pir sultan için” (s. 69) dizeleri bunu örneklemektedir. Bütün bunlar Hilmi Yavuz’un şiirde bu geleneği önemseydiğini göstermektedir.

Hilmi Yavuz’un, metinlerarasılık yoluyla türkülerden alınmış kimi dizeleri şiirlerinde kullandığı da aşikardır. Zaten Yavuz’un “Her metin ancak başka metinlerin bağlamında var olabilir.” (Yavuz, 1999, s. 37) derken özellikle postmodern eserlerde çokça kullanılan metinlerarasılığı onayladığını, önemseydiğini ortaya koymaktadır. Buna örnek olarak Bedreddin Üzerine Şiirler’deki “ay doğar” şiiri gösterilebilir. Asıl metni “Ay doğar bedir Allah / Bu sevda nedir Allah / Ya benim muradım ver / Ya beni öldür Allah” olan bu türküden alınan iki dizeyi Hilmi Yavuz’un, kendine ait “bir ay doğar / bir ay doğar umarsız gözlerinden / bir ay doğar bedir Allah (...) ya kara bir kırbaç gibi vur beni küheylanlara / ya beni öldür Allah (s. 75) dizelerinde farklı, yeni bir bağlam içinde kullandığı görülmektedir. Yine aynı şiirde bir türküye ait olan “Mendilimde hare var / Yüreğimde yâre var / Ne ben öldüm kurtuldum / Ne bu derde çare var” sözlerinden bir kısmını alıntılıdığı ve yeni bir bağlam ve söyleyiş içinde kullandığı görülmektedir. Hilmi Yavuz’un dizeleri “mendilimde hare yok ama / yüreğimde yâre var” (s. 75) şeklindedir.

Söylen Şiirleri’nde de bir Hilmi Yavuz şiirinde bu görülmektedir. Türkünün ilk dizesi olan “Eşrefoğlu al haberi” dizesi “eşrefoğlu, al haberi / zamanın oğlu! Senden beri / duy,

gülün tesbih sesini” (s. 236) dizelerinin başında yer almaktadır. Yine Ayna Şiirleri’ndeki “gizler! kim bilir ki, kalbim gömü, perdita / anlamak sırma kuşak, sarıyorum eğnime” (s. 269) dizelerinde “Ben melamet hırkasını / Kendim giydim eynime” türküsünü çağrıştıran bir bağlam oluşturulmuştur. Burada değişen ise hırka yerine kuşak sözcüğünün kullanılmasıdır. Metinlerarasılık yoluyla başka bir türküden bir alıntı da Yara Şiirleri’ndeki “yara yerine aşklar... öyleydi eskiden! / ama şimdi? Kimseye yaramadı; / gül tükendi, aşkların / işine yaraya yaraya” (486) dizelerde göze çarpmaktadır. Burada da Ali Temizöz (Kıvırcık Ali) adlı Türk halk müziği sanatçısı tarafından düzenlenen “Gül Tükendi Ben Tükendim” adlı türküden bir alıntı yeni bir bağlam içerisinde göze çarpmaktadır.

Hilmi Yavuz’un gelenekten ve türkülerden yararlanmasının bir başka örneği de Lanet Şiirleri’nde yer almaktadır. Burada da onun, Zahit Bizi Tan Eyleme adlı türkünün “Sayılmayız parmak ile / Tükenmeyiz kırmak ile” bölümünden yararlandığı görülmektedir. Sözleri Muhyî’ye (Bezcizâde Muhyiddin Efendi) ait bu türkünün “Tükenmeyiz kırmak ile” dizesi Hilmi Yavuz’un şiirinde aynı şekilde yer almıştır. Hilmi Yavuz’a it dizeler “kaç kuşuz biz? simurg ya da otuz / tükenmeyiz kırmak ile. muhyî mi dedi?” (s. 516) şeklindedir. Yavuz’un, Doğu Şiirleri’nde yer alan “nehir kuşa batsa birden / aksa tersine aksa / batsa kül, batsa turna / ve batsa” (s. 97) dizelerinde ise “Ordunun Dereleri” adlı türküden izler görülmektedir. Türkünün “Ordunun dereleri / Aksa yukarı aksa” dizelerinin “aksa tersine aksa” şeklinde yansıtılmıştır.

Sonuç

Şiirde gelenekten, gelenekten nasıl ve ne ölçüde yararlanılması gerektiği veya geleneğin kabul ve reddi noktasındaki tartışmalar hep süregelmiştir. Bu tartışmalar içerisinde gelenekten faydalanılması gerektiği iddiasında olan şairler değişik ölçülerde gelenekten yararlanmışlardır. Hilmi Yavuz gelenekten faydalanma noktasında geleneği önemseyen şairlerden biridir. Yavuz; geleneği önemseydiğini, ondan faydalandığını, kendi şiirinin bu geleneğin içinden yazılan bir şiir olduğunu kimi yazılarında da dile getirmiştir. O, Türk edebiyatında bir roman geleneğinin değil de bir şiir geleneğinin var olduğu inancındadır. Yavuz, bu geleneği bir topluma ait bir kimlik gibi düşünmektedir. Ona göre bu kimlik değişimin içinde değişmeden kalabilen önemli bir unsur düzeyindedir. Bu yüzden o, şiir geleneğini önemsemiş ve bunu değişik yollarla şiirlerine yeni bağlamlar, yeni söyleyişler içerisinde taşımıştır. Elbette onun, şiirlerine taşıdığı geleneksel unsurlar taklit düzeyinde kalmamıştır. O, bu unsurları kendi şiirine yeni bir renk, yeni bir bakış ve anlayış içerisinde taşımıştır. İşte Hilmi Yavuz’un, şiirlerine yeni bir anlayış içerisinde taşıdığı geleneksel

unsurlardan biri de Anadolu insanın hayatının önemli bir rengi olan türküler olmuştur. Zaten Hilmi Yavuz'un bunu çok önemseydiği onun; şiirlerinde türkü, ağıt, bozlak gibi sözcükleri çokça kullanmasından anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra türkülerle anılan/ünlenen kimi ozanların isimlerine de şiirlerinde yer vermiştir. Hilmi Yavuz bazı şiirlerinde ise yeni bir bağlam içerisinde metinlerarasılık yoluyla doğrudan türkülerden alınma dizeleri kullanmıştır. O, bu dizeleri kendi şiirinin yeni bağlamları içerisinde kendi ifadesiyle değişmenin içinde değişmeden kalabilen bir öz şeklinde kullanmıştır. Bütün bunlar Hilmi Yavuz'un; diğer eserlerinde, söyleşilerinde zaman zaman geleneğin önemine, değerine dair söylediği sözlerin söylemden eyleme de taşındığını göstermektedir.

Kaynakça

- Akkanat, C. (2012). *Gelenek ve ikinci yeni şiiri*. İstanbul: Okur Kitaplığı.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel bellek*. (A. Tekin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1997)
- Ayvazoğlu, B. (1997). *Altı çizili satırlar*. İstanbul : Timaş Yayınları.
- Ayvazoğlu, B. (1997). *Geleneğin direnişi*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif bellek*. (Z. Karagöz, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık. (Orijinal çalışma basım tarihi 1950)
- Karakoç, S. (2007). *Edebiyat yazıları 1*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Kemal, Y. (2017). *Edebiyata dair*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti.
- Kula, O. B. (2012). *Dil felsefesi edebiyat kuramı (Cilt 2)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2016). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ülgener, S. F. (2006). *İktisadi çözülmenin ahlak ve zihniyet dünyası*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yavuz, H. (1999). *Şiir henüz*. İstanbul: Est & Non Yayınları.
- Yavuz, H. (2010). *Alafrangalığın tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yavuz, H. (2018). *Büyü'sün yaz*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yılmaz, E. B. (2019). *Edebiyat şehir hafıza*. İstanbul: Kesit Yayınları.